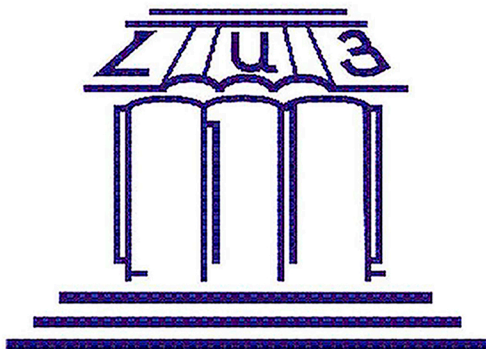

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
նչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

1677

84
U-92

1924

2011

84
Q-92

ԲՕԼ Տ՝ԱՐՊՈՒՎԻԼ

ԿՈՒԶ ՍԻՄՈՆԸ

ՎԻՊԱԿ

ՖԻԱՆՍԱԿԱՆ ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԵՆԷՆ

ԹԱՐԳՄԱՆԵՑ

Հ. Յ. Բ.

(1001
1075)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐԱԳՐԱՆԻ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐԱԳՐԱՆԻ
7/31 1922
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐԱԳՐԱՆԻ

17567-59

Ս. ՂԱԶԱՐ — ՎԵՆԵՏԻԿ

1924

2802

2003

ՇԱՐԲ ԸՆՏԻՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆՅ

ԿՈՒՋ ՍԻՄՈՆԸ

...X...X...

ԳԼՈՒԽ Ա.

— Վիլէտ, գոչեց Տորէն:

Դուռը բացուեցաւ: Անփութօրէն հա-
զուած մարդ մը, կարմիր տառատուկ մը
զլխուն վրայ ձգած՝ ներկայացաւ:

— Ասիկայ շուտով մը արբայարանի
բանտապետին ղրկէ:

— Շատ լաւ, քաղաքացի երեսփո-
խան: Այսչափ միայն:

Տորէն զլխովը նշան մ'ըրաւ և մինչ-
դեռ Վիլէտ կը քաշուէր՝ ան դարձաւ և
ընկզմեցաւ իր գրասեղանին առջեւի թիկն-
աթոռին մէջ:

Տորէն Գոնփանսիոնի անդամներուն ա-
մենէն անգութներէն և ամենէն աւելի ար-
դարացի կերպով արհամարհուածն էր:

— Գարշելի թրթուր մըն է աս, ըսած
էր Տանդոն, որուն համար Տորէն անոր

ոխակալութեամբ դատապարտութեան քու-
ւէն տուաւ:

Ամենաճիշդ նմանութիւն. մագաղաթի
նման թուի մորթովը, խորախորշում, ցած
ու նեղ ճակատովը՝ ակամայ կը յիշեցնէր
այս զգուելի անասունը:

Մանաւանդ այս իրիկուն, Դեկտեմբերի
ադօտ լուսովը՝ անիկայ աւելի ահաւոր
կ'երեւար՝ նստած իր գրասեղանին առջև,
ուր անճարակութեամբ կը ձարռտէր ան-
ընթեռնի բառեր: Իր բիրտ, հեշտամու,
չափազանց լայն բերանը կը կծկուէր զըր-
շին ծամածուռ ձեւերուն հետեւելով: Ներս
գացած արիւնոտ աչքերը իրենց ակնա-
կապճին խորը չարագուշակ փայլով մը
կը փայլէին:

Տորէն՝ երկու տարիէ ի վեր ամէն գի-
շեր այս տեսակ գործերով զբաղած էր:

Նա՝ ի սկզբան հոգաբարձուն էր Օվեո-
նիացի հարուստի մը զոր արդէն կը կե-
ղեքէր և հազիւ թէ Յեղափոխութիւնը պայ-
թեցաւ, զանիկայ բոլորովին կողոպտեց:
Առաջին շփոթութեան սկիզբը իր տէրը
աքսորել տուաւ և երբ անոր ինչքերն ալ
ծախու հանուեցան, ինք անոնց տիրացաւ
չարագործի մ'օգնութեամբ:

Երբոր Գոնվանսիոնին երեսփոխաններ
կ'ընտրուէին, Տորէն ետեւ եղաւ ընտրու-

թեան և յաջողեցաւ: Նախ Կեղրոնի խում-
բը մտաւ Մարէի մէջ ինչպէս որ կ'ըսէին,
և կամաց կամաց յառաջ նետուելով Լեո-
նականներու կուսակցութեան մէջ մտաւ:
Այս ժամանակներս՝ 1793ին վերջերը,
Տորէն Ռոպէսբիէրի տեղապահը և սիրե-
լին էր:

Բարիզ հասնելէն ի վեր գերի եղած
էր ան իր չար միտումներուն: Ստէպ,
շնորհիւ խորհրդարանին մէջ ունեցած իր
ազդեցութեան, բանտեր կը մտնէր և բան-
տարկելուհիներէն որուն գեղեցկութեանը
որ կը հաւնէր, կ'առաջարկէր ընտրել
կամ իր ձեռքը և կամ կառափնատը:
Ասոնցմէ ոմանք դիմադրած էին և ոմանք
տեղիք տուած. քանի մը ամիս վերջը
կամ կառափնատը, կամ աքսորը կ'ա-
զատէին զինքը այս թշուառներէն:

Վիլէտին տրուած հրամանը նոր զոհի
մը համար էր: Տորէն՝ Ռընէ տ'Ոպէնի
խնդրոյն վերաբերեալ թղթերը կը դարձը-
նէր, երբ վերջին թուղթ մը ձեռքը առ-
նելով բացազանչեց.

— Բա՛. սա իմ հին տիրոջս եղբոր
աղջիկն է: Աւելի լաւ: Օրիորդ տ'Ոպէն,
հիմայ դուն հոս պիտի ըլլաս՝ զրեթէ քու
հին կահ կարասիներուդ մէջ:

Տորէն զոհ հայեացք մը ձգեց իր շուրջը:

Սենեակը՝ ուր նա կը գտնուէր լի էր թանկագին իրերով. որմերը զարդարուած էին անուանի վարպետներու նկարներով. վատոյ, Լանքէ, Փրակոնար հոն քովէքով կեցեր էին:

Բայց, ամէն կողմ, ամէն առարկայի վրայ կը տարածուէր փոշիի թանձր խաւ մը որ գոյները կը նուազեցնէր, նրբերանգները կը միակերպէր: Տորէնի զգեստն ալ մի և նոյն խեղճ վիճակին մէջ էր: Նորոյթն աս էր, և անհրաժեշտ էր այսպէս հագուելը: Միայն Ռոպէսքիէր կրնար հագուել սրգուիլ առանց ազնուապետական կոչուելու:

Գուռը զարնուեցաւ. Տորէն զլուխը վերուց:

— Նաւրի զօրավարը հոս է, իմացուց Վիլէտ:

— Թո՛ղ հրամայէ, պատասխանեց Տորէն:

Քսանչորս — քսանհինգ տարեկան երիտասարդ մը յառաջեց սենեկին մէջ, սուրն ի քարշ ձգած մարմարեայ սալաքարին վրայ և մեծ աղմկով հնչեցնելով իր կօշկին խթանը:

— Գալդ բնաւ չէի յուսար. սակայն բարի եկար, գոչեց, Տորէն ոտը ելլելով, Արէս վկայ, երբ դուն կը մտնես վառօղի հոտ կ'առնես:

Ժպիտ մը ծալլեց սպային շրթունքը. ան առանց պատասխանելու բնական հանդարտութեամբ մը՝ իրրե իր տան մէջ ըլլար, ձգեց ինքզինքը մօտակայ թիկնաթոռի մը վրայ:

— Չէի կարծեր որ այսչափ շուտ զառնայիր քու առաքելութենէդ, քսաւ Տորէն. դեռ երէկ առինք քու յաջողութիւններուդ լուրը: Օրուան դիւցազը պիտի ըլլաս: Գոնջանսիօնը քեզի շնորհաւորութիւններ քուէարկեց:

— Ո՛հ, ասոր համար... Միթէ հարկ կ'ար, պատասխանեց Նաւրի՝ որուն ճակատը խորշոմեցաւ: Ողորմելի յաջողութեան մը համար՝ գիտես, որքան արին թափուեցաւ:

— Թող ըլլայ, գոչեց Տորէն, քնաս չունի. ոռմրի ձայնը միայն պէտք է այս կատաղի ըմբոստներուն դէմ: Յեղափոխութիւնը պէտք է որ յաղթէ. մեղք անոնց որոնց արիւնը կը թափուի:

— Այդ ես ալ գիտեմ. բայց, քաղաքացի երեսփոխան, եթէ տեսնայիր երկու ամսէ ի վեր ոռմբերով հնձուած այս թշուառները՝ որոնք վերջապէս մեզի պէս ֆրանսացի են և քաղաքացի միւլենոյն Հասարակապետութեան, գթութիւնդ պիտի շարժէր և...

— Ի՞մ գթութիւնս: — Տորէն ծիծաղիլ սկսաւ. — գթութիւնը յեղափոխական չէ: Քեզի խորհուրդ մը տամ, Նավրի, գթած ըլլալէ զգուշացիր. կրնան յիշել որ դուն ազնուապետական մ'էիր: Հիմայ ա՛ռ ա՛սիկայ և կարդա՛. Ռոպէսըիւքի նամակն է... Ահաւասիկ Գոնիմսիոնի վճիռը... զալով ինձ՝ տեղեկագիրս կը շարունակեմ:

Ապան՝ թուղթերը առաւ և ուշադրութեամբ աչքէ անցուց, մինչդեռ Տորէնի գրիչը կը սահէր թուղթի մը վրայ:

Նավրի, կամ լաւ ևս Ստրիէն-Վիկտոր տը Նավրի, նշանաւոր ցեղէ կը սերէր: Օգոստոս 10ին ինքն ալ պիտի սպաննուէր, բայց իր բարեկամներէն մէկը, մոլեռանդն հայրենասէր մը, զինք կ'ազատէ ժողովրդեան կատաղութենէն, և ամէն ըննութենէ ալ խուսափելու համար՝ կը զինուորազօրէ զանիկայ կամաւորներու շարքերուն մէջ, որոնք դէպ ի սահմանագլուխը կը վազէին օտար թշնամին վանելու համար: Նավրիի արիութիւնը, ռազմագիտական հմտութիւնը, շուտով զինուորական աստիճաններու կը բարձրացնեն զինք: Նա կամաց կամաց յեղափոխական գաղափարներով կը զինովնայ, այնպէս որ շնորհիւ իր ներշնչած վստահութեան՝ իրեն կը յանձնուի Ֆրանսայի Հարաւ — Արեւ-

մտեան կողմը ծագած ապստամբութիւն մը նուաճել:

Աս էր՝ եղած յաջողութիւնը՝ որուն համար Տորէն կը շնորհաւորէր:

Աս առաջին անգամ Նավրիին կը հանդիպի Հասարակաց Փրկութեան մասնաժողովի մը նստին մէջ: Հրապուրուած անոր վայելուչ հասակէն, վսեմ կերպարանքէն և զինուորական կերպէն, հետը կը կապուի, և այլ և այլ պարագաներու մէջ կը նպաստէ անոր աստիճաններ ընդունելու համար:

Նավրի որ և է համակրանք չունէր երեսփոխանին հանդէպ, բայց ըստ բաւականի խորամանկ էր զայն չանդաւարձնելու համար:

Երբ ընթերցումը լմնաց, սպան ծալեց նամակը և գրպանը դրաւ:

Տորէն գրիչը ձգեց, և քիչ մը ժամանակ բարեկամարար խօսեցան այլ և այլ նիւթերու վրայօք: Յանկարծ ձայն մը և հրացաններու կոթին գետին տրոփեցնելը զիրենք ընդհատեց:

Դուռը բացուեցաւ:

— Ոստիկանները հոս են տ'Ուզէն քաղաքացուհւոյն հետ, ըսաւ Վիլէտ:

Այս անունը լսելուն պէս Ստրիէն՝ որ ոտը ելած էր մեկնելու համար, սարսոս-

ցաւ: Բարեբախտաբար Տորէն շատ զրա-
ղած ըլլալով բան մը չանդրադարձաւ և
ըսաւ.

— Ներէ՛, Նավըի, կը խնդրեմ որ քա-
շուէիր: Տէրութեան գործերը աւելի նա-
խադասելի են և դուն... Բայց ի՞նչ ու-
նիս, հիւանդ ես, հարցուց, Ատրիէնի տըժ-
գունիլը տեսնելով:

— Տ'Ոպէն՝ բարեկամներէս մէկն էր,
պատասխանեց սպան. Վիլէտին ըսածէն
և աղջկան բանտուած ըլլալէն կ'ենթա-
դրեմ որ ինքն ալ ձերբակալուած է:

— Ծերունի տ'Ոպէն անցեալ չորեք-
շաբթի գլխատուեցաւ:

— Ի՞նչ յացանքի համար:

— Ի՞նչ յանցանքի համար, ի՞նչ կ'ը-
սես. միթէ նա ազնուապետական չէր:

— Հասկցայ, հասկցայ:

— Լաւ ուրեմն: Կը ճանչնաս իր աղջիկը:

— Անգամ մը միայն տեսեր եմ զինք,
պատասխանեց Նավըի:

Տորէն աչքերը անոր վրայ սեւեռեց:
Բայց Ատրիէն արդէն իր բնական ան-
վրդով կերպարանքը առած էր:

— Ասկէ զատ, աւելցուց Տորէն, ամբողջ
այս ընտանիքը վտանգաւոր է: Ասկէ յա-
ռաջ բան մը չլսեցիր Սալիւսի եր-
բեմնի դուքսին վրայօր:

— Պ. տ'Ոպէնին եղբայրը:

— Քաղաքացի տ'Ոպէնին եղբայրը,
ճշդեց Տորէն:

— Այո՛, անոր վրայօր խօսուիլը լսեր
եմ, բայց երբեք չեմ տեսած զինք: Ար-
դեօր ի՞նչ կը գտնուի հիմայ:

— Սատանային քով:

— Ի՞նչ ըսել կ'ուզես, քաղաքացի ե-
րեսփոխան:

— Ըսել կ'ուզեմ որ բանտի մէջ մե-
ռաւ, ինչպէս որ ինձ գրեցին: Կեանքին
մէջ թէ որ խեղացի գործ մ'ըրաւ՝ աս է:
Ծայրայեղ ժաբուպէն էր յեղափոխութեան
սկիզբը, յետոյ Օգոստոս 10ին մէկդի թո-
ղուց կուսակցութիւնը: Քիչ վերջ քաղա-
քական կռիւ մը ունեցաւ եղբօրը հետ՝
զոր կիսամահ ձգեց մենամարտութեան մը
մէջ: Բայց ժողովուրդը երբ գլխատեց
բռնաւորը, նախկին ազնուական Սալիւսին
ղրօշակը դարձուց և թագաւորականներու
կողմը անցնելով պատրաստուեցաւ Քարէթին
սպանութեան և մահուան վրէժն առնել:
Ձինքը ձերբակալեցին, փախաւ: Դարձեալ
բռնուեցաւ և երկրորդ անգամ ալ ազա-
տեցաւ. բայց վերստին ձերբակալուեցաւ:
Եւ վերջապէս բանտի մէջ հիւանդանալով
մեռաւ, ինչպէս որ քեզ ըսի քիչ առաջ,
Սամսոնը զրկելով շատ ախորժելի պարտքէ

մը: Լսածիս կամեմատ անիկայ իր եղբոր
դուստրը շատ կը սիրէր: Բայց, միտքս
եկաւ, օրիորդը ինձ կը սպասէ դուրսը:
Ուրեմն երկրորդ անգամ կը խնդրեմ որ
քաշուիս երթաս:

Մեկնելու ատեն Ստրինն սեղմեց երես-
փոխանին ձեռքը՝ զոր իրեն կ'երկնցնէր, և
ուղղուեցաւ դէպ ի այն դուռը ուսկից որ
եկած էր. բայց Տորէնի ձայնը զինք
կեցողց:

— Այն տեղէն չէ՛, միւս դռնէն:

— Ահ, կարծեցի... ներեցէք, պա-
տասխանեց զօրավարը:

Նավրի ճամբան փոխելով՝ Տորէնին
ցոյց տուած դռնէն դուրս ելաւ:

— Օ՛ն, Վիլէտ, մտցո՛ւր սա ազնուա-
պետական կիներ:

Ծառան նշան մ'ըրաւ և այդ դռնէն,
զոր կիսաբաց կը պահէր, ներս մտաւ բար-
ձրահասակ գեղեցիկ աղջիկ մը: Քիչ մը
յոգնածութիւն կը ցուցնէին անոր դի-
մագիծերը: Աչքերուն շուրջը կապտագոյն
շրջանակ մը կը գծուէր: Սակայն ջահին
լուսովը զոր Վիլէտ վառեց, նա յունա-
կան արձանի մը պէս շնորհալի երեցաւ
Տորէնին: Աներկիւղ, վսեմ քայլերով յա-
ռաջեց նա դէպ ի երեսփոխանը:

Տորէն ձեռքովը նշան ըրաւ Վիլէտին

քաշուիլ երթալու և դառնալով երիտա-
սարդ կնոջ.

— Քաղաքացուհի՛, ըսաւ ժպտելով
մը այնքան քաղցրութեամբ որքան որ
տգեղ դէմքը իրեն կը ներէր. դուն ինձ
շատ գունատ կ'երևաս, կը վախճամ որ
բանտարգելութիւնը քեզ վնասէ: Կ'ուզե՞ս
նստիլ:

— Կարծեմ թէ՛ Պարոն, մեր խօսակ-
ցութիւնը երկայն պիտի չտեւէ որ աթոռի
պէտք ունենամ:

— Ինչէ՞ն գիտես: Մտածէ որ գրեթէ
տանդ մէջ ես՝ ասոնք են քու հօրեղբորդ
կահ կարասիքը, նախկին ազնուական
Սալիսիի դուքսին:

— Եթէ հօրեղբայրս իմ վրէժս պա-
հանջելու վիճակի մէջ ըլլար, պատաս-
խանեց օրիորդը, յաղթութեանդ երզը այդ-
քան բարձրածայն պիտի չերգէիր:

Տորէն գոհացաւ պատասխանելով.

— Այլ ևս վախճալու բան չկայ, ար-
դէն՝ առաջուց քեզ իմացուցի որ անիկայ
մեռած է:

— Ինչէ՞ն գիտես. դիակը չեն գտած,
ըսաւ օրիորդ տ'Ոպէն:

— Շատ լաւ, ընդհատեց Տորէն, մեր
գործերուն վրայօք խօսինք: Կը յուսամ
որ, քաղաքացուհի, այսօր ինձի պատաս-

խան մը պիտի տաս: Իմ քեզի ունեցած սէրս շատ մեծ է: Չեմ ուզեր տեսնել զքեզ կառափնատին վրայ: Ես պատրաստ եմ ի նպաստ քեզի վերջին փորձ մըն ալ ընել, և դուն գիտես թէ այս փորձը ինչ պայմանով պիտի ընեմ: Կինս եղիւր և քեզ կ'երգնում խոստումս պահել: Միթէ մեծ Հասարակապետութեան պիտի չցուցնես որ ուրացեր ես քու ազնուապետական գաղափարներդ և զրկած ազատութեան և հաւասարութեան վարդապետութիւնները: Այն ատեն քեզի ներողութիւն ընդունելէն աւելի դիւրին բան չկայ, և ո՞վ պիտի համարձակի արգելք ըլլալ ամենակարող Տորէնին:

Ռընէ անոր կը նայէր ցրտութեամբ առանց պատասխանելու: Հասարակապետականը նեղացած՝ դարձաւ թուղթ մը դրաւ զրասեղանին վրայ և զրիչը ձեռքը բռնելով:

— Ահաւասիկ ներումդ, կուզես որ ստորագրեմ:

— Ինչպէս որ կը հաճիս, Պարոն:

— Ինչպէս որ ես կը հաճիմ: Դու գիտես ուզածս. կարծեմ միտքս լաւ բացատրեցի քեզ. ես բան չեմ կարող ընել՝ եթէ դուն հետս ամուսնանալով՝ անոր իրաւունք չտաս:

— Արդէն երկու անգամ, պատասխանեց օրիորդը, ինծի այս առաջարկը ըրիր, և երկու անգամ ալ զայն մերժեցի: Որոշումս հաստատուն է, պիտի չփոխուի երբեք: Ինչո՞ւ համար ժամանակդ կը կորսնցնես պարապ խօսակցութեամբ:

Տորէն անոր խօսքը ընդհատելով:

— Իմ սէրս...

— Սէ՛րը, գոչեց օրիորդը, առանց ժամանակ թողլու որ խօսքը լսեցնէ: Սէ՛րը: Դո՞ւն ես այդ բառը արտասանողը: Սրբապաշտութիւն մըն է դա:

Ձայրոյթը կը ցոլար անոր աչքերուն մէջ, և արհամարհանք կը հնչէր թրթռացող ձայնին մէջ:

— Ո՛հ, գիտեմ, ըսաւ Օրիորդը, պատասխանելով բողոքի ձևով մը, դուն ամուսնութեան վրայօք կը խօսիս: Բայց, միթէ կարելի է ամուսնութիւն կոչել այդ միութիւնը՝ զոր միայն ձեր վատանուն Հասարակապետութեան օրէնքները կը հաստատեն: Մոռցա՞ր ուրեմն, թէ ես ո՞վ եմ, և դուն ո՞վ, պարզ հոգաբարձու մը...

— Ես իշխանի որդի պիտի ըլլայի, պատասխանեց Տորէն, եթէ՝ երկինք...

— Իշխանի՞ որդի. բայց ոչ պատուաւոր իշխանի մը ապահովապէս: Կրնաս ինձ ըսել ինչ եղան անոնք ամէնքը զորս

սիրեցիր՝ Մարի տ'Անկլոն, Բուլին Պովէ, Անթուանէտ տը Մոնֆոր, Սիմոնն....

— Կեցիր, մոնչեց հասարակապետականը, դէմքը բարկութենէն կապուտցած, աչքերը դաժան։

Նա այնպիսի սաստկութեամբ բռնեց նէրա թեզանիքէն որ վայրկեան մը Ռընէին խրոխտանքը սմբեցաւ և աղաղակ մը փրցուց։

Յանկարծ ձայնը փոխելով՝ Տորէն ամբարտաւանութեամբ մ'աւելցուց, դէմքը ծամկած ահաւոր հեգնանգով.

— Կ'ուզե՞ս գիտնալ թէ ո՛ւր են առնո՞ր. հետաքրքրութիւնդ շուտով պիտի գոհացնեմ. շարաթէ մը զանոնք կը զբտնես։ Վիլէյտ։

Ծառան վերստին երեցաւ։

— Տա՛ր սա կինը։

Մինչդեռ անոնք կը հեռանային, Տորէն կատաղութենէն զողալով իր աթոռը դարձաւ ու մի քանի խօսքեր գրեց։

Ռընէ տ'Ոպէնի գլխատման վճիռը ստորագրուած էր։

ԳԼՈՒԽ Բ.

Նավըրի կը ստէր Տորէնին պատասխանելով թէ՝ մէկ երկու անգամ միայն տեսած էր օրիորդ տ'Ոպէնը։ Իրականին մէջ Ռընէ և ինքը արդէն զիրար կը սիրէին երկայն ատենէ ի վեր։

Եթէ Տորէն իմանար որ այս երկու երիտասարդները՝ նախ իրարու մանկութեան խաղի ընկերներ, ու յետոյ քանի մեծնալով զիրար սիրած էին, թերևս իր խնամքը և արթնութիւնը բոլորովին ուրիշ գեր մը կատարէին այս ողբերգական դէպքին մէջ։

Բայց յանկարծակիի գալով զօրավարին անակնկալ գալստենէն, և սիրտն ու միտքը բոլորովին զբաղած սաստիկ տարփանքով, որուն երբեք գոհացում չէր գտած, չէր կարողացած անդրադառնալ բուն իրականութիւնը։ Նավըրիին տագնապը անցողական յուզում մը համարած էր՝ երբեմն օրիորդը ճանչցած ըլլալուն համար։

Աղմկով մը ճռնչեցնելով կօշիկները սաշայտակին վրայ, ըստ իր սովորութեան,

կուգ Սիմոնը

65-49571 (5401/1001)

ելաւ Նավրի Տորէնին սենեակէն, ու զոնէն անցնելով աւելի ամուր քայլերով սկսաւ քալել: Բայց երբ հասաւ նրբանցքին ծայրը, և ապահովցաւ որ Տորէնի ականջները այլ ևս իր քայլերը չէին կրնար լսել, շուտով մ'ետ դարձաւ վեր առաւ սուրը և մօտեցաւ դրան՝ մատներուն ծայրը կռնելով, կարելի եղածին չափ կամացուկ, և ականջը կպցուց դրան բանալիի ծակին: Անիկայ երբ հասկցաւ հասարակապետականին միտքը, քանի մ'անգամ մղում մը զգաց յարձակելու սենեկին մէջ և իր սուրին ծայրովը ստանալու Ռընէին ազատութիւնը:

Սակայն, Նավրի արուեստին մէջ փորձառու՝ լաւ գիտէր որ յանդգնութեամբ չէր լինար գործը, անխոհեմութիւն մը կրնար ամէն բան խանգարել: Բռնութեամբ պիտի չկարենար Ռընէն մահուանէն ազատել, և այդ բռնութիւնը միանգամայն զինքը պիտի կորսնցնէր:

Ան զսպեց զայրոյթը և սպասեց հոն՝ մինչև որ երեսփոխանը ճամբայ դրաւ օրիորդը: Եւ այն ատեն արագութեամբ դուրս ելլելով զնաց ծածկուեցաւ կառանցիկ դրան մը ստուերին մէջ Տորէնի տան դիմաց: Ատրիէն կ'ուզէր Ռընէ տ'Ոպէնը տեսնել ու հետը խօսիլ: Բայց ինչպէս

պէտք էր շարժիլ՝ որ և է վտանգ հեռացնելու համար:

Մինչդեռ ինք հնարք մը կը փնտռէր՝ դուռը բացուեցաւ:

Ռընէ տ'Ոպէն դարձեալ՝ երեցաւ երկու զինուորներու ընկերացած: Փողոցի լապտերին լուսովը Նավրի ճանչցաւ համազգեստը Օնիի զօրաբաժնին որուն մէջ իր առաջին պաշտօնական պատիճաններուն հասած էր: Երբ խմբակը կ'անցնէր քանի մը քայլ հեռուն լուսաւորուած կըրպակի մը առջևէն՝ ան իր նշանածին պահապաններէն մին ճանչցաւ: Մարիէօ անուամբ զինուոր մը՝ զոր տասնևութ ամիս առաջ թշնամիներու ձեռքէն ազատած էր: Մարիէօ՝ Նավրիին այնքան երախտագէտ էր՝ որ այս պարագայիս մէջ անշուշտ պիտի օգնէր իրեն:

Նավրի ժամանակ չունէր ծրագրերը որոճալու: Միտքը դրաւ բախտը փորձել: Վերջին անգամ մըն ալ իր շուրջը լաւ մը զիտելով իջեցուց սաղաւարտը ճակտին վրայ և վազն ի վազ շրջան մ'ընելով, մօտ փողոցէ մը ետ դարձաւ և իբրև յանգէտս՝ յանկարծ ուղեկից զինուորներուն առջև ելաւ: Պահապանները ետ քաշուելով սուինները ուղղեցին. բայց երբ տեսան զինքը զօրավարի համազգեստով՝ հրացան

նին բարձրացուցին և բարեկեցին։ Ուրնէ մը տաճութիւններուն մէջ ընկղմած բնազդմամբ կանգ առած էր և նոյն իսկ գլուխն ալ չվերցուց տեսնելու թէ արդեօք ինչո՞ւ չէին քալեր։

— Ի՞նչ, դո՞ւ ես Մարիէօ, գո՛չեց Նավ-
րի, ուրախալի անակնկալ մը կեղծելով։
Շատոնցմէ՞ հեռացեր ես սահմանագլխին
վրայ պահպանութիւն ընելէ։ Անշուշտ,
հոս այլ ևս կայսերականներէն բռնուելու
վտանգի մէջ չես։

Ուրնէ այս ծանօթ ձայնը լսելով աչ-
քերը վեր վերուցեր ու հեւալով շունչ
կ'առնէր կու տար։ Նայեցաւ Նավրիին
և անոր բազուկներուն մէջ նետուելով
մարեցաւ։

Ոտնաձայն մը դողացուց սպային սիրտը։

Ատրիէն վախնալով որ՝ չըլլայ թէ Տո-
բէնին լրտեսը վրայ հասնի, յանկարծակիի
եկած երկու զինուորներու հետ՝ զորոնք
սպային յարգանքը անդամալուծեմ էր,
ուղղուեցաւ դէպ ի հրապարակին ձախա-
կողմ՝ իր բնակարանը, ստիպուեցաւ աղ-
ջիկը մինչև հոն տանել և հապճեպով
ներս մտնելով դրաւ իր անկողնոյն վրայ։

Մարիէօի ընկերը վերստանալով իր պա-
ղարիւնութիւնը, ըսաւ.

— Զօրավար, մենք գործադրելու հրա-

մաններ ունինք, մի՛ արգիլէք մեր պարտ-
քը կատարել։ Մեզի յանձնուած է մին-
չև Աբբայարան տանիլ այս երիտասարդ
քաղաքացուհին։ Այնպէս չէ՞ Մարիէօ։

Մարիէօ տագնապած նայեցաւ իր սպա-
յին։ Ատրիէն տեսնելով որ ճշմարտու-
թիւնն ըսելը լաւագոյն միջոց մըն է, պա-
տասխանեց.

— Տ'Ոպէն քաղաքացուհին իմ նշա-
նածս է, ուստի ասոր համար...

Պահպանները ցնցուեցան։ Սակայն
Նավրի ժամանակ չտալով անոնց որ խօս-
քը կտրեն, շարունակեց.

— Գիտեմ իրեն դէմ եղած դատավը-
ճիւղը. բայց քանի որ առիթը ունեցայ կը
փափագիմ վերջին ողջոյնս տալ։ Մարիէօ,
դու՝ զոր ազատեցի, և դո՛ւն քաղաքացի,
զինուոր որ մի և նոյն համազգեստը կը
կրես և նոյն դատը կը պաշտպանես ինչ-
պէս ես, ինծի չէ՞ք ներել հրաժեշտի
բարեւ տալ կնոջ մը զոր ես կը սիրեմ։

Զինուորական արուեստը, և պատերազ-
մի ունակութիւնը թէպէտ և այս մար-
դոց սիրտը կարծրացուցեր էին, այնու
հանդերձ սիրոյ ձայնը զիրենք ի գութ
շարժեց։ Երկիւղի վերջին սարսուռը ըսել
տուաւ զինուորին.

— Լաւ, բայց թէ որ մեր այս օրի-

նագանցութիւնը յայտնուի, գիտէ՞ք թէ ինչ կու գայ մեր գլխուն:

— Ո՛վ պիտի կարենայ զձեզ մատնել:

— Անշուշտ քաղաքացի Տորէնը. թերեւս իր լրտեսներէն մին...

— Ո՛չ, կարելի չէ, պատասխանեց Նավրի: Գիշերը բաւական մութ է, ոչ ոք զձեզ տեսաւ: Արդէն ես երեք վայրկեան միայն կը խնդրեմ ձեզմէ տ'Ոպէն քաղաքացուհւոյն հետ տեսնուելու համար: Մի և նոյն ատեն դուք հսկեցէ՛ք դրան առջև. եթէ մէկը ուզենայ ներս մտնել, ըսէ՛ք որ քաղաքացուհին ճամբան մարելով հոս բերի՛ք:

Խղճահարութեան վերջին ֆնացորդին ալ յաղթելու համար, զօրավարը զրպանէն հանեց քանի մը ոսկի:

Դրամին փայլը շուտով ամէն վախ փառատեց: Նոյն պահուն աղջիկը բացաւ իր աչքերը:

— Տեսէ՛ք, ըսաւ Նավրի, ինք իրեն կու գայ: Դուք հեռացէ՛ք, ես կարելի եղածին չափ կարճի կը կապեմ:

Զինուորները հեռացան:

Յանձարձ պահապանը վերջին կասկած մ'ալ ունեցաւ:

— Արդեօք վարպետութիւն մը չկա՞յ այս բանիս մէջ:

— Վարպետութիւն. ի՞նչ ըսել կ'ուզես:

— Քաղաքացի սպայ, միթէ զանիկայ փախցնելով ազատել կամ ասոր նման ուրիշ գործ մ'ընել պիտի չփորձէ՞ք:

Նավրի ակնարկ մ'ուզողեց Մարիէօյին որ իր միտքը շուտով հասկցաւ:

— Թո՛ղ, մի՛ վախեր: Զօրավարը աշուռահոգի է. ես զինք կը ճանչնամ, պատասխանատուութիւնը իմ վրաս: Միւս կողմէն պիտի հսկենք դրան առջև. իսկ գալով պատուհանին՝ վախնալու բան չկայ, տես վանդակափեղկերը:

Երկու պահապանները դուրս ելան:

— Ո՛ւր կը գտնուիմ մըմռաց Ռընէ, որ սկսեք էք ինքն իրեն գալ:

Յետոյ իր շուրջը դիտելով աչքերը Ատրիէնի վրայ ինկան որ ծունր դրած էր անկողնոյն մօտ: Ան ձեռքը դրաւ սպային գլխուն վրայ:

— Ո՛հ, դո՛ւ, դու ես: Զիս ազատելու եկար. քու տանդ մէջ եմ: Պահապանները ճամբեցիր: Ազատ ենք:

Ատրիէն ստիպուեցաւ ուղղել անոր սրխալը:

— Ուրեմն դուն լսեցիր ինչ որ երեսփոխանը ինծի ըսաւ: Գիտես որ մահուան դատապարտուած եմ: Դուն այլ ես չես

կրնար զիս ազատել, ո՛չ, ո՛չ մէկը կարող է զիս մահուանէն ազատել: Հայրս անցեալ շաբաթ զլիստուեցաւ այս դահիճներէն: Մայրս՝ եղբայրս քուեցան յաբար: Խեղճ հօրեղբայրս աներևութացած է, չենք գիտեր ի՞նչ հանդիպեցաւ զլիսուն: Ես միայնակ եմ, միայնակ. դժբախտութիւնը իմ վրաս է. ես մահուան դատապարտուած եմ ազետալի կերպով:

Երեսը ձեռքերուն մէջ ծածկելով սկսաւ հեկեկալ. Ատրիէն ջանաց զինքը մխիթարել, և երդուեցաւ անկարելին ընել զինքը ազատելու համար:

— Ուրնէ՛, յիշէ որ ես Գոնվանսինի զինուոր եմ և երեսփոխաններու մէջ ունիմ ազդեցիկ բարեկամներ՝ որոնց ձեռքով կրնամ զքեզ ազատել:

— Բայց ոչ հիմակուան հանգամանքներու մէջ: Ո՛չ, սիրելի Ատրիէն, այլ ևս կորսուած եմ: Ա՛յ ուրիշ բան չմնար ինձ եթէ ոչ յանձնել հոգիս Աստուծոյ և երբեք չմտածել աշխարհիս վրայօր:

— Հաւատա՛ ինձի Ուրնէ, հաւատա՛ և մինչև վերջ յուսա՛: Ամէն բանի պիտի ղիմագրուեմ զքեզ խաղըսելու համար. եթէ չկարենամ զքեզ զլիստման բեմէն ազատել, միասին պիտի ելլենք հոն:

— Ի՞նչ է ծրագիրդ, հարցուց Ուրնէ վարանած դէմքով:

— Ծրագիր մը չունիմ, բայց Աստուած երկնքէն մեր վրայ պիտի գթայ:

Դուռը զարնուեցաւ:

— Ժամանակը անցած է: Պէտք է որ բաժնուինք Ուրնէ: Մնաս բարով, ո՛չ, ո՛չ, ցտեսութիւն:

Խեղճ Ատրիէն ժպտելու փորձ մ'ըրաւ: Օրիորդը արտասուալից ինկաւ անոր բազուկներուն մէջ:

— Ո՛հ, Ատրիէն, թէ որ այս վերջին տեսութիւննիս էր... Դեռ շատ երիտասարդ եմ մեռնելու համար: Արդեօք ո՞ր ոճրին համար յանցաւոր եմ. եղ՞ով ինձ...

Պաղ սարսուռ մը ցնցեց անոր բոլոր էութիւնը:

— Վստահացիր ինձի մըմնջեց սպան:

Եւ գնաց դուռը բացաւ պահապաններուն և Ուրնէն անոնց յանձնեց որ երթայ:

Քանի մը վայրկեան Ատրիէն լսեց զիշերուան լռութեան մէջ անոնց ոտքերուն ձայնը, ու քիչ վերջ լռեց ամէն բան, բաց ի ձմրան ցուրտ քամիէն որ կը հեծէր կիսաբաց դռնէն և բնակարանին լաւ զոցուած պատուհաններէն:

ԳԼՈՒԽ Գ.

Այս դէպքերուն վրայ հինգ օր անցեր էր: Ատրիէն կը կրկնապատկէր իր ջանքը, սակայն Տորէնին ազդած երկիւղը շուտով կը վհատեցնէր ամենէն բարեացակամ պաշտպաններն ալ: Նավրի՝ երեկոյեան դէմ կը մտնէ բնակարանը, և արմուկը գրասեղանին կռթնցուցած կը մնայ, վերնազգեստը, սաղաւարտը և սուրը խառնափնդոր նետելով աթոռի մը վրայ:

Գիշերուան ստուերները կը թանձրանային: Տնպահ տիկին Պապէնի վառած ճրագը որոշ ցոյց կուտար սպային զինուորական դէմքին տխուր արտայայտութիւնը: Նա վհատութենէն մարած աչքերը փակած էր:

Փողոցին մէջ գայմանիոյ երգին վերջին տողերը կը հնչէին: Նոյն օրը բազմաթիւ գլխատումներ տեղի ունեցեր էին, և կիներու ամբոխը հանդիսատես ըլլալէն կը դառնար ոռնալով, ահաւոր խօսքեր արձակելով որոնցմով ողջունաց էին նաև դժբախտ գոհներուն վերջին վայրկեանները:

Ատրիէն աթոռին վրայ տարածուած կը ջանար խորհիլ: Բայց այդ վայրագ երգին շեշտը անոր բոլոր մտածութիւնները կը ցրուէր: Նա այլ ևս չկարենալով ինքզինք զսպել՝ մօտեցաւ պատուհանին, ու պոռաց:

— Ի՞նչ մը լուծին, քաղաքացուհիներ, և կամ ուրիշ տեղ գացէ՛ք՝ հոն վերջացուցէ՛ք ձեր ոռնոցները:

Կիներէն մէկը, ճշմարիտ հսկայ մը՝ որուն հերարձակ գլուխը ծածկուած էր կարմիր գլխարկով, արեամբ ներկուած դաշոյնը ձեռքին մէջ շողացնելով՝ սպային դէմ գոռաց:

— Վա՛ր իջի՛ր, իմ պղտիկ ազնուապետականս, եթէ կը յանդգնիս արգիլել մեր ձայնը:

Ատրիէն հեռացաւ:

Անոր ներս քաշուելը լիւր ծաղրաբանութեամբ և դժոխային ոռնոցներով ողջունուեցաւ:

— Ահաւասիկ քու զաւակներդ ո՛վ Հասարակապետութիւն, պոռաց Նավրի սոսկումով: Ազատութիւն՝ ահաւասիկ քու տուած պտուղդ, և ես... ասոր համար թափեցի արիւնս: Աստուած իմ, ներէ՛ ինձ:

Նստեցաւ ու երեսը ծածկեց՝ կարծես

ցնորք մը վռնտելու համար. և հուսկ մոռցաւ դիւահարները՝ որոնց ձայները կամաց կամաց կը կորսուէին հեռաւորութեան մէջ:

Շուտով մտքովը գնաց անոր զոր ազատելու երդումը րաժ էր. բայց որ և իցէ հնարք չէր կրնար գտնել: Այդ յուսահատական կատաղութիւնը որ յատուկ է տըկարներուն՝ որոնք առանց պաշտպանութեան կը կրեն բռնաւորներու հարուածները, տակաւ առ տակաւ տիրեց նաև Նավըրիին վրայ: Տխուր կապոյտ դալկութիւնը պատեց անոր երեսը: Մահուան ցնորք մը, Ուրնէ տ'Ուպէնի կառքը քշուելով ուսմիկ ոճրագործներու մէջ՝ իր առջևէն կ'անցնէր: Անիկա ցնորքին մէջ կ'ուզէր նետուիլ անոր առջևը. սակայն անբռնայթ ոյժ մը զինք բռնած կը գամէր կեցած տեղը:

— Ո՛վ երկինք: Օգնութիւն. ո՛հ, ո՛վ պիտի օգնէ ինձ, պոռաց ան յուսահատութեան տագնապին մէջ:

Իբր պատասխան այս կոչին դրան մէկ հարուածը զինք ընդոստ արթնցուց: Մարդ մը՝ որուն դէմքը հազիւ կը նշմարուէր կէս մթութեան մէջ, անցած էր տան դրան սեմէն:

— Կրնամ քեզ օգնել, հարցուց անծանօթը խոսիլ ձայնով մը:

— Ո՞վ ես, գոչեց Ատրէին շուտով վեր ցատկելով:

— Ես ո՞վ եմ. ինչ աղէկ հարցում, Նավըրի. քիչ առաջ ձայնս կը ճանչնայիր: Ուրեմն քանի մ'օրուան մէջ փոխուեցաւ:

— Ահ Պելլըվիլ. դո՛ւն ես: Ներէ զքեզ ճանչնալուս. այնքան տկարացեր եմ, այնքան որ...

— Ըսել կ'ուզես որ զքեզ ազատ թողում իմ ընկերութենէս: Շնորհակալ եմ, կը մեկնիմ:

— Ընդհակառակն, ինդրեմ, կեցիր, քեզի կարօտ եմ: Թերևս դո՛ւ կարենաս ինձ օգնել: Մինչև հիմայ ինչո՞ւ արդեօք զքեզ չմտածեցի: Ինդրեմ, ներէ՛, քիչ մը փայտ նետեմ վառարանին մէջ կրակը արծարծելու համար:

Նորեկը նստեցաւ, կամ աւելի ճիշդ խօսելով՝ ինք զինք ձգեց աթոռի մը վրայ: Ան երբոր վերարկուն հանեց՝ տեսնուեցաւ այնպիսի սպրկիկ վայելուչ զգեստ մը՝ զոր քիչ մարդիկ պիտի համարձակէին փողոցներուն մէջ կրել Սարսափի այս ահաւոր ժամանակներուն:

Ինչպէս արդեօք կարելի էր որ Պելլըվիլ՝ իր մեծ ազնուականի հովերով կրցեր էր կիշօթիկեմ պրծիլ: Գաղտնիք մըն էր դա:

Զորոյց մը կը շրջէր անոր վրայօք, բայց ոչ ոք իր մասին փոյթ կը տանէր, և կամ չէին ուզեր ճշմարտութիւնը ճանչնալ: Շատ անգամ Նավըրի տեսած էր հասարակապետականներու քով ազգային ժողովներուն մէջ՝ անոր քաղաքավարութեամբ հակաճառելը ամէնէն բարձրաստիճաններուն հետ: Ամէն մարդ անոր անոյշ կերպէն դիւթուած կ'երեւար: Ինքն ալ կարծես իր խօսակիցներուն կենաց մանրամասնութիւնները բնաւ չէր գիտեր: Սակայն անոր երթալէն յետոյ, զօրարարը լսած էր քանի մ'անձերու՝ իրարու մէջ փափրսալը:

— Ո՛վ է այս մարդը. ուսկի՞ց կուգայ:

Նավըրի գրեթէ բնական բերմամբ կապուած էր անոր հետ, թէպէտև քանի մը տիկիներ Տալիէն քաղաքացուհւոյն սրահին մէջ պնդեր էին թէ՝ Պելլըվիլ հակառակ իր ազնուական կերպերուն՝ ռամիկ ժողովրդեան պետերէն մին էր և իր տեղապահն էր Սիմոն Կիյէ անունով չարագործ մը, որուն գոյութիւնը իր տիրոջ մէն աւելի խորհրդաւոր էր, և թէ մօտերս ահաւոր աւազակութիւններ գործած էր:

Պելլըվիլ նախ՝ ընդհատեց լուսթիւնը:

— Լա՛ւ ուրեմն, սիրելի բարեկամ, ինչ հանդիպեցաւ քեզի:

Ատրիէն անոր պատմեց գլխէն անցած

դէպքերը: Ստէպ անգոր զայրոյթի լուտանքներ կը փախչէին բերնէն: Երբոր լնացուց խօսքը, գլուխը արմուկին կռթընցուց և իր բարեկամին խորհուրդներուն սպասեց:

Պելլըվիլ քիչ մը ժամանակ համբ մնաց: Յայտնապէս՝ զանազան մտածութիւններ միտքը կը խռովէին: Վերջապէս նա ժրպտեցաւ: Թեթեւ և զուարթ դէմքով իբրեւ թէ պատմուած դէպքը ձախորդ կէտ մը չունենար և կամ իրեն համար բոլորովին անձանօթ ըլլար, պատասխանեց.

— Բսել է թէ մեր կապտամորու Տուրէն բարեկամը նոր կ'ին մը փնտռելու հետ է: Կը տեսնուի որ բաւական ճաշակի տէր մարդ է՝ քանի որ քու նշանածդ ընտրեր է: Բայց ինչ որ ցաւալին է, մերժումը մահուան վճիռ եղած է խեղճ աղջկան համար: Ինչո՞ւ համար մերժել:

Ատրիէն ասկէ սաստիկ զրգոտած, դառնութեամբ մը պատասխանեց.

— Սիրելի բարեկամ, կենաց մէջ կան այնպիսի բաներ, որոնք նոյն խակ կեանքէն աւելի թանկագին են:

— Զարմանալին աս է, շարունակեց Պելլըվիլ առանց խակ ուշադրութիւն դնելու Նավըրի խօսքին ու շեշտին, շատ զարմանալի է, ամէն բանին ծայրը կ'ին

մը կը գտնեն: Ըստ իմ կարծիքիս, ասիկայ յանցաւոր կին մըն է Ֆրանսայի ներկայ կացութեան մէջ: Հետաքրքրական պատմութիւն մըն է աս, ըսել կ'ուզէի...

— Ո՛չ, ո՛չ, ընդհատեց Նավըրի: Քիչ մը լրջութիւն, կարծիքդ միայն ինձ յայտնէ. երկու կեանք կայ այս խնդրոյս մէջ:

— Ա՛հ, իրաւցնէ մոռցեր էի, ըսաւ Պեւրվիլ այնպիսի բնական շեշտով մը որ Նավըրիէն զատ ուրիշ ամէն ոք կրնար խաբուիլ: Օրիորդը ե՞րբ պիտի գլխատ...

— Վաղը չէ, միւս օրը:

— Տորէն գիտէ՞, կամ կասկած մ'ունի՞ որ դուն որոշեիր ես զանիկայ ազատել:

— Ամենին ոչ:

— Ապահով ես:

— Ամենահաստատ կերպով:

— Շատ լաւ, նայէ որ բնաւ չկասկածի: Յաւալին ան է որ ինծի առաջուց իմացուած չէ այս բանս, կրնայի դիւրութեամբ ազատել օրիորդը: Հիմայ ժամանակ չկայ: Չէ՞նք կրնար քանի մ'օրուան համար յապաղում խնդրել:

— Անկարելի է:

Պեւրվիլ դէպ ի պատուհան գնաց, և զիշերուան մթութիւնը դիտելէն ետքը՝ սկը-

սաւ քայլերդ մը զարնել ապակիին վրայ. Ատրիէն անոր ուշադրութիւն կը դնէր: Երկուքն ալ քանի մը վայրկեան այսպէս լուռ մնացին:

Յանկարձ՝ Պեւրվիլ դառնալով.

— Լաւ հնարք մը գտայ: Ինձ այնպէս կը թուի որ ասիկայ միայն կրնայ յաջողիլ:

— Արդէն կը գուշակէի որ դուն պիտի գտնես, Պեւրվիլ, գոչեց Ատրիէն, և ոտք ելլելով բարեկամին քով վազեց դէմքը ուրախութենէն այլափոխուած:

— Սպասէ՛ Նավըրի, քեզ չըսի թէ նըշանածդ կրնամ ազատել, պարզ գաղափար մ'ունեցայ, հասկցա՞ր:

— Շուտ ըրէ՛, ըսէ՛:

— Կեցի՛ր վայրկեան մը:

Պեւրվիլ զգուշութեամբ դրան մօտենալով բացաւ և աչք մը տուաւ դուրսը: Իր հետազօտութենէն հանգստացած և ապահով որ մէկը չկայ, դարձաւ դէպ ի Նավըրի.

— Նստէ՛:

Ատրիէն հնազանդեցաւ:

Պեւրվիլ մօտեցնելով աթոռ՝ քիչ մը ժամանակ ցած ձայնով խօսեցաւ անոր հետ:

Ատրիէն գլուխը թօթուելով պատասխանեց:

— Կը վախեմ որ չյաջողի:

— Ձեռքէս ասիկայ միայն կու գայ և յաջողութիւնը շատ հաւանական կը թուի ինձ:

— Եթէ անգամ մը ռամիկը ոտք ելլէ, շատ դժուար է որ վերջը հանդարտի:

— **Ո՛հ, խղճահարութիւններդ ասոնք են:**

— Այո՛, վերջը ի՞նչ պիտի ըլլայ եթէ չկարենաս զսպել զանոնք:

— Աւելի՛ աղէկ. անոնք կը կախեն Տորէնի պէս դժոխքի արժանաւոր երէն:

Այսպէս գրեթէ ժամ մը տեքց խօսակցութիւնը: Երբ վերջապէս Պելլըվիլ մեկնելու պատրաստուեցաւ՝ Ատրիէն հանդարտած էր բոլորովին:

— Ե՛րբ պատրաստ պիտի ըլլան այս ամէն բաները հարցուց ան:

— Ե՛րբ շուտ. վաղը չէ միւս օր:

— Բայց գլխատման օրն է այդ: Ինչո՞ւ վաղը չէ:

— Անկարելի է, պէտք է որ ես Սիմոնը տեսնեմ ամէն բան կարգի դնելու համար:

— Սիմոն. ո՞ր Սիմոնը:

— Սիմոն Կիյէն: Կուգ Սիմոնը:

— Ճիշդ է արդեօք ըսածնին:

— Ի՞նչ, ի՞նչ կայ, ըսէ՛ նայինք:

— Ի՞նչ. բայց....

— Ուրեմն ի՞նչ կայ... բայց:

— Միթէ Սիմոնը վարձուորդ է:

— Երբեմն: Ի՞նչ որ է, շուտով աչքովդ պիտի տեսնես զանիկայ:

Նավորի բարեկամաբար սեղմեց Պելլըվիլին ձեռքը. չէր դադրեր շնորհակալ ըլլալէ. աչքերը աւելի ոգևորուած կը փայլէին:

Հուսկ Պելլըվիլ իր բարեկամը ողջունելով աներևութացաւ լոկի և խորհրդաւոր կերպով ինչպէս որ եկած էր:

Գ Լ Ո Խ Խ Գ.

Յաջորդ օրը, Ատրիէն կարելի եղածին չափ բարեկամական մտերմութեամբ կը խօսակցէր գերագօր Տորէնի հետ, և սաստիկ զուարթութիւն կը կեղծէր:

Շնորհիւ Նավրիի և Պելլըվիլի ծրագրին՝ Տորէն անտեղի բան մըն ալ չտեսաւ սպային այդ կերպերուն մէջ, միայն քանի մը ակնարկութիւններ ըրաւ անոր չափազանց զուարթութեանը համար:

Յետոյ խօսք բացուեցաւ տ'Ուլէն քաղաքացուհւոյն վրայօք: Երեսփոխանին ըրած դիտողութիւնները թեթևամիտ և նոյն իսկ գոհճիկ էին: Սոսկումը, սէրը և մանաւանդ իր ընտրած կնոջ նկատմամբ ունեցած յարգանքը՝ Նավրին կը գրգռէին յարձակիլ ու այս եղեռնաւոր խռիւժին վրայ՝ զայն խղզել և ուղեղը ցայտեցնել սենեկի պատերուն վրայ: Բայց խոհեմութիւնը և Պելլըվիլին խորհուրդները՝ իր անհամբեր ձեռքերը կը կաշկանդէին: Ան ոչ մէկ խօսքով իր հոգւոյն խորքը չյայտնեց, ու կէսօրէն վերջ մեկնեցաւ Տորէնի բովէն: Զինուորական պարտքերը զինք ստիպեցին եր-

կայն ատեն բացակայ մնալ բնակարանէն. ժամը տաս էր երբ սենեակը մտաւ:

Նավրի ամբողջ գիշերը անկողնին մէջ աստին անդին դառնալով անցուց: Եւ արշալոյսէն ըիչ առաջ ընկղմեցաւ ահռելի երազներու մէջ: Ան Ռընէն կը տեսնէր շղթայակապ իրեն հետ: Մի և նոյն կառքով երկուքը միասին գլխատման գործիքին կ'երթային: Ժողովրդեան աղմուկ ու աղաղակը կը խլացնէին անոր ականջները: Իսկ Ռընէն՝ մերթ կ'երգէր ու մերթ կը ծիծաղէր իր ընկերուհիներուն հետ: Յանկարծ Ատրիէն զանիկայ թողուց, այլ ևս միասին չէր այդ եղեռնական սայլին մէջ, ձիով կը հետեւէր անոր: Անիկայ բան մը կը հալածէր, բայց ինչ ըլլալը ինք ալ չէր գիտեր: Կիւյօթինը կանգնած էր իրեն առջև ամբողջ մարմնով: Ատրիէն դէպ ի անոր կը յարձկի ձին յիմարաբար վառելով ամբոխին վրայէն որ զինքը կ'անիծէր. կը հասնի գլխատման բեմին մօտ՝ մագաղաթ մը տատանելով օդոյ մէջ ու պոռաւով. յապաղո՛ւմ, յապաղո՛ւմ: Դահիճը իրեն կը ծռի դժոխային ծիծաղով մը: Ատրիէն կը դիտէ մագաղաթը՝ որուն ձեւը փոխուած էր. այլ ևս շնորհը չէր ձեռքին մէջ բռնածը, ալ արինաթաթաւ գլուխ մը, Ռընէին գլուխը: Դահիճը կը

մեծնայ, կ'այլափոխի՝ Տորէնի դէմքը կը զգենու և ձեռքը կ'երկարէ դէպ ի Ատրիէն, անոր ուսը կը բռնէ, կը ցնցէ ուժգին՝ պոռալով.

— Բաղաքացի, ուշ մնացեր ես, ո՛ւշ: Նավըրի կ'արթննայ սարսափի աղաղակ մ'արձակելով: Պաղ քրտինքը կը վազէ ճակտէն ու դեռ կը զգայ դահճին ձեռքը իր ուսին վրայ ու կը լսէ դեռ այդ ձայնը, երազի ձայնը որ կը պոռար իրեն.

— Շատ ուշ, քաղաքացի. շատ ուշ: Նավըրի բացաւ աչքերը: Գարմանիօյ երգիչներու զգեստով, չարագործի դէմքով և հայրենասիրութիւն ցուցադրող ժադոպեկներու կարմիր գտակով մարդ մը ծած էր դէպ ինք: Կապոյտ սպի մը կը ծածկէր անոր ձախ այտը: Զինքը աւելի տգեղցնելու համար կարծես՝ ահագին ուռեցք մը կը ցցուէր ուսերուն մէջտեղ ուր վիզը զրեթէ բոլորովին թաղուած էր. հասակը որ բնական կերպով հսկայի պէտք էր ըլլալ, ընդհակառակն զանիկայ միջահասակ կը ցուցնէր:

Ատրիէն շտկուեցաւ անկողինն մէջ:

— Ո՞վ ես դուն, գոչեց, ինք իրեն հարցնելով թէ իրօք արթնցած էր:

Կուզը Ատրիէնին ուսը թողլով.

— Ա՛հ, ինչպէս ալ արթնցար. կեցցէ՛ բանականութեան աստուածունին:

— Ո՞վ ես, կրկնեց Ատրիէն:

Անձանօթը ետ քաշուեցաւ և անճոռնի գլուխը վեր վերցնելով՝ աւելցուց պարծեշալով.

— Հայրենակից մը, հասարակապետական մը, ազատ մարդ մըն եմ:

— Սատանային ծոցը գլորիս քու տիտղոսներովդ, անո՛ւնդ ըսէ՛, անո՛ւնդ:

— Իմ անունս՝ կ'երաշխաւորեմ որ քուկինէդ աւելի պարզ և ծանօթ է: Եթէ ես տը Նավըրի կոչուէի, ըսաւ, ուժով մը շեշտելով տրին վրայ, պէտք էր կամ անունս փոխել և կամ ազնուապետականներու շատ ծանօթ ճամբայ մը բռնել ամէն առաւօտ: Այս բառը շատ ուժով կը հնչէ, կը յիշեցնէ բռնաւորը, և վերջապէս ինծի՝ նման հայրենասէրներուն աւանջին գէշ կը զարնէ: Ո՞վ երիտասարդ, իմ խորհուրդիս հետեւէ, և փոխէ այս բոլորը:

Ատրիէն ապշած կը նայէր:

— Ազատութեան վարդապետութիւնները քեզի լաւագոյն քաղաքավարութիւն մը չե՛ն սորվեցուցած, դո՛ւ, դո՛ւ ըսելէն զատ քեզմէ բարձր աստիճանաւորներուն:

— Ա՛հ, յանուն այդ աստուածութեան, որ բանականութեան աստուածունիէն առաջ գոյութիւն ունէր, ո՞վ կը համարձակի

եղբայրութեան այս պանծալի օրերուն մէջ մեծաւորներու վրայօք խօսելու: Երիտաւարդ, դուն յիմար ես... բայց ինչ կ'ըսեմ... ինչ բան կարելի է յուսալ ազնուապետականի մը որդիէն:

Ատրիէն լաւ հասկցաւ որ սխալած էր:

— Դուն իմ միտքս չես հասկնար պատասխանեց ան. ես աս ըսել չեմ ուզեր: Քաղաքացի, ամէնքնիս ալ հաւասար ենք, բայց ես քաղաքացի է մ'աւելի եմ... Միթէ զինուոր մը, սպայ մը չեմ:

— Լաւ, ինչ բանի կու գան ասոնք: Ուրեմն, անոնց համար պէտք է որ ես զքեզ կոչեմ՝ Տէր, կամ Ձեր Մեծափառութիւնը և կամ...

— Կը բաւէ շատախօսութիւնդ Պարոն Կուզ, գոչեց Նավրի, համբերութիւնը հատած: Հասկցանք, հասկցանք, անունդ ըսէ:

— Անոնս. Պարոն Կուզ, բացազանչեց հայրենասէրը հտպտանօք, և այն ատեն մինչև գետին խոնարհելով Ատրիէնին առջև, ծաղրական հանդարտութեամբ մ'ըսաւ.

— Ես ինչպէս կը կուչուիմ. Ձեր Ազնուութիւնը զիտցած ըլլայ որ ես միշտ առանձին ըլլալովս երբեք հարկ չեմ ունեցած անունս տալու, բայց թէ որ Ձեր

Արքայական Վեհութիւնը ինձ պատիւ կը շնորհէ ձեզ ծանուցանելու թէ ուրիշները ինչպէս կը կոչեն զիս, կրնամ պատասխանել Ձեր Ամենազնիւ Վեհութեան թէ՛ երբ ինձ պէտք մ'ունենան Սիմոն Կիյէ կը կոչեն, իսկ բացակայութեանս ատեն Կուզ Սիմոն կ'անուանեն:

Ատրիէնի բարկութիւնը և այս այցելուին մտաւոր վիճակին վրայօք՝ ունեցած կասկածները ամենամեծ ուրախութեան փոխուեցան:

— Դուն, Սիմոն Կիյէն, բայց ինչո՞ւ առաջուց չըսիր:

Եւ անոր առանց ժամանակ տալու որ պատասխանէ աւելցուց.

— Ինչ լուր կայ: Քեզ Պէլլըվիլ քաղաքացին զրկեց: Ինքն ո՞ւր է, ինչո՞ւ համար չեկաւ:

— Դեռ ո՞րչափ հարցումներ պիտի ընես մէկ շունչով, անիծուած... Եթէ դեռ շատ պիտի երկնցնես, ինձ կը թուի որ կրնամ երթալ շրջան մ'ընել ու դառնալ մինչև որ պատրաստ ըլլաս ինծի մտիկ ընելու:

— Օն, մի՛ վշտանար, բարի Սիմոն, ըսաւ Ատրիէն ժպտելով մը՝ հակառակ կսկիծներուն: Շուտ, պատասխան տո՛ւր, ո՞ւր է Պէլլըվիլ:

— Ինքը զիս ղրկեց քեզի հետ ծանօթանալու համար, որպէս զի երբ ամբօխին մէջ իրարու հանդիպինք՝ կարենանք զիրար ճանչնալ: Ինծի յանձնեց որ յորդորեմ քեզ՝ հանդարտ և պաղարիւն ըլլալու, մանաւանդ Տորէնին հետ:

— Աւելորդ նախազգուշութիւն, ըսաւ Ատրիէն խորխտ կերպով մը:

— Նոյն խակ քեզմէ քաջերն ալ կորստուած են այս թերութեամբ:

— Բոլորը աս է, ուրիշ յանձնարարութիւն չունին:

— Այո՛ ունիմ, շատ հաւանական է որ Տորէն կէսօրուան դէմ դարձեալ բանտը այցելէ ու վերջին փորձ մըն ալ ընէ տ'Ուպէն քաղաքացուհին որսալու համար, և ետքը տունը դառնայ: Պէտք է որ ժամը մէկին դուն հոն գտնուիս ամէն բան պատրաստ պիտի ըլլայ:

— Ապահով եղիր:

— Այն ատեն՝ ըսաւ Սիմոնը ոտք ելլելով, քեզ հետ գործերնիս լինեցաւ: Քաղաքացի, թոյլ տուր որ այլ ևս երթամ:

— Ինչ, այդքան շուտ:

— Շուտ է կ'ըսես. պէտք է որ մարդիկս տեսնեմ ու վերջին հրամաններս տամ. ժամը եօթն է:

— Եօթն է ինչ կ'ըսես:

— Այո՛, կարծես թէ ժամանակը կը կենայ մինչդեռ դու կը քնանաս, կ'երազես յապաղման կամ ուրիշ բաներուն վրայօք. այլ ևս ոչ դուն և ոչ ալ ես ժամանակ չունինք կորսնցնելու: Քեզի բարի առաւօտ մը և նոյնպիսի բարի երեկոյ մըն կը մաղթեմ:

— Չեմ գիտեր ինչպէս քեզ շնորհակալ ըլլամ, ըսաւ Ատրիէն: Եւ չեմ հասկընար թէ ինչո՞ւ ինձ օգնել կ'ուզես:

— Այս բանիս վրայ բնաւ մի՛ խօսիր, պատասխանեց Սիմոն՝ Ատրիէնի ձեռքը սեղմելով զոր իրեն կ'երկնցնէր: Օր մը, եթէ մեր գործը յաջողցնենք, ինչպէս որ կը յուսամ, թերևս կ'ըսես քեզ իմ գաղտնիքս:

— Աստուած հետդ ըլլայ, Սիմոն:

Կիյէն յառաջեց դէպ ի դուռ և սեմին վրայ կենալով.

— Թէ որ կ'ուզես զիս վարձատրել ժամանակին, կրնաս....

— Ըսէ՛, ըսէ՛, պոռաց Ատրիէն վարանամբ:

— Կրնաս.... վերցնելով իմ կուզութիւնս:

Կուզը հեռացաւ և մինչդեռ սանդուխին վրայ էր, Նաւլրի լսեց անոր բարձրաձայն քրքալիւր ծիծաղիւր:

ԳԼՈՒԽ Ե.

Կէսօրուան դէմ Տորէն ուղղուեցաւ դէպ ի Ռընէին բանտը. անմիջապէս մտցուեցաւ խցիկին մէջ: Այցելութեան պատճառը աս էր. կը յուսար որ աղետալի ժամուն մօտենալը թերեւ նպաստաւոր փոփոխութիւն մը բերած ըլլար օրիորդի մտքին մէջ: Ներս մտաւ՝ վստահ իր յաղթանակին վրայ: Սակայն նաև մեծ եղաւ զարմանքը՝ երբ տեսաւ որ դարձեալ մերժուեցան իր ըրած շնորհները և օրիորդը անընկճելի և գոռոզ մնաց մահուան առջև:

— Ուրեմն չե՞ս վախճար կառափնատէն:

— Թերեւս վախճամ, բայց այս երկու չարիքներէն փոքրագոյնը ընտրեցի, պատասխանեց Ռընէ, կը նախընտրեմ կառափնատը քան քեզ:

— Անիծուած. մոռնեց Տորէն զայրոյթէն գունատած. դահիճը իրր պատուոյ օրիորդ մը քիչ անճարակ, և կիւյօթինի տախտակամածը իրր հարսանեկան անկողին բաւական խիստ պիտի գտնես:

Տորէն դուռը ետեւէն ուժով մը գոցելով

մեկնեցաւ անկից: Ան արագ, ամուր և զրգուռած քայլերով կ'երթար: Սիմոն՝ որ արդէն իր մարդիկը զետեղած էր հրապարակին մէջ, անոր գալը տեսնելով ժրպտեցաւ: Յառաջեց դէպ ի ան, ճամբան կտրեց առջևէն անցնելով և արմուկովը անոր զարնուեցաւ՝ այնպիսի սաստկութեամբ որ՝ քիչ մնաց երեսփոխանը գետին զտորէր:

Տորէն շուտով վեր կանգնեցաւ փնտռելով զինքը հրմշտկողը: Այս ցնցոտի մարդուն կերպարանքը, հանդարտութիւնը և անհոգ կերպը երեսփոխանը զայրացուցին: Յարձրկեցաւ անոր վրայ և առանց բռն մ'ըսելու ուժգին բռնցի մ'իջեցուց երեսին:

— Անպիտան շուն, գոչեց Կուզը, դուն ո՞վ ես որ քայլերս քեզի տեղիք տան:

— Ես ո՞վ եմ:

— Միթէ հաւասարակիցդ չե՞մ:

— Է՛հ. ի՞նչպէս երեսփոխան մը հաւասար ըլլայ քեզի պէս չուառականին. կորսուէ՛ եթէ չես ուզեր որ զքեզ ջախջախեմ. կորի՛ր, գործ չունիմ քեզի հետ:

Նոյն պահուն խառնիճապանճ խուժանը շրջապատեր էր զանոնք: Սիմոնին մարդիկը հոն էին: Երբ Տորէն այսպիսի ամբարտաւանութեամբ պատասխանեց, կա-

տաղի մոնչիւն մը փրթաւ անոնց մէջ։ Տորէն այն ատեն միայն տեսաւ զիրենք, բայց, շատ ուշ։

— Քաղաքացի՛, գրկէ՛ զիս, պոռաց Սիմոն։

Եւ մինչդեռ դէպ ի ան կը յառաջէր, Տորէն քստմնած ետ ետ քաշուելով։

— Կորիւր թշուառական, եթէ ոչ սրովս քեզ կը ջախջախեմ։

Աս ըսելով ձեռքը կողին տարաւ և տեսնելով որ Կուզը միշտ կը մօտենար, մերկացուց սուրը։

— Տեսէ՛ք սա ազնուապետականը, հայրենասիրի մը բարեկամական գրկախառնումը բռնութեամբ կը մերժէ։

Սիմոնը կեցած էր և ամբոխը կը շըրջապատէր երկուքն ալ։

— Ի մահ ազնուապետականը, ի մահ բռնաւորը, կախուի անօրէնը՝ կը պոռային ամէն կողմէն։

Տորէն տեղը անշարժ մնաց՝ սարսափէն շփոթած և ահաբեկած։ Խուժանին մէջէն յանգնագոյններէն մէկը փայտով խթելով երեսփոխանի կոնակին՝ ըսաւ սպառնալից։

— Սուրդ յանձնէ, սիրելի ազնուապետականս, եթէ չես ուզեր որ խորտակուի։

Այս վերջին նախատինքով դեռ աւելի կատարած, երեսփոխանը առանց ըրածին

հետեանքը մտածելու՝ սրոյ հարուածով մը նախատողին պատասխանեց։ Սուրին ծայրը դպաւ մարդուն երեսը և վէրքէն արեան գիծ մը դուրս ցայտեց։ Ասով ամբոխը աւելի ևս զայրացած յարձակեցաւ Տորէնի վրայ։ Կուիւր դժուարակնճիոն զիրք մ'առաւ երեսփոխանին համար։ Սիմոն Նավրիին խոստացեր էր՝ Տորէնը բերել իր բնակարանը և ժամանակն էր։

— Բարեկամներ, զայն ինծի թողուցէք, պոռաց Կուզը, տեղիք տուէք մեզի, իրեն պիտի ցուցնեմ որ այսօր իր վարպետը գտաւ։

Ու շուտով լայն դանակ մը քաշելով գօտիէն յարձկեցաւ Տորէնի վրայ։ Երկու զէնքերն ալ փայլատակեցին երբ իրարու հանդիպեցան, և կայծեր փրթան պողպատէն։ Վայրկեան մը դանակը կպած կը թուէր երեսփոխանի սուրին, երկու մարդիկ կը ճգնէին փոխադարձ իրենց ուժը ցուցնել։ Յետոյ իրարու յաջորդեցին երկայն շարք մը սրախաղական շարժումներու՝ զիրար հարուածելու համար և աշխոյժ քայլափոխի, որով Կուզին նպատակն էր Տորէնը իր զիրքէն խախտել։

Քաջալերութեան աղաղակ մը փրթաւ ամբոխէն յանուն Սիմոնի։ Ծաղրածուութեանց երկայն գոռում գոչումը կ'ողջու-

նէին Տորէնի ամէն մի քայլը: Վերջապէս, Սիմոն յաջողեցաւ ոսոխը մէկդի քաշել պատէն, ուր որ կոթնած էր: Դանակին ճարտար շարժումներով՝ Սիմոն կը ցուցնէր որ իզուր չէր պարծեցած Տորէնին հաւասար ըլլալու: Երեսփոխանը ըստ ինքեան վախկոտին մէկն էր: Մինչև այն ատեն զինաշարժութեան մրցումը միայն զայրոյթէն մղուած կ'ընէր. կուզին ճարպիկութիւնը զինքը կը գերազանցէր ու կը սարսափեցնէր: Կայ բնական զգացում մը և տեսակ մը մագնիսացում՝ որ կոռուողներուն կ'ազդէ այն ատեն երբ թշնամին վհատած է:

Տորէն հազիւ թէ իր տկարութիւնը ըմբռնեց, Սիմոն իր առաւելութիւնը զգաց և ըստ այնմ գործածեց զայն: Երեսփոխանը այն ատեն յուսահատաբար սկսաւ կոուիլ: Ան բոլոր ծանրութեամբը և բոլոր ուժովը կը կշռէր հարուածները՝ գործը շուտով լմնցնելու համար. Սիմոն ճարտարութեամբ խոյս կու տար, և Տորէն որ և է դիմադրութեան չհանդիպելով կը կորսնցնէր հաւասարակշռութիւնը և կը տատանէր յառաջ: Կուզը իր հարուածները կ'ուզդէր ճիշտ անոր երեսը և անոր աչքերուն կը սպառնար այնպիսի արագ խափերով որ երեսփոխանը չէր կրնար հե-

տելիլ դանակի շարժումներուն: Բնագդմամբ զէնքը կը վերցնէր և կը զգուշանար հարուածներէն. բայց անոնք այնքան խիտ կը տեղային որ իրեն ժամանակ չէին թողուր յարձակողական դիրք մը բռնելու: Սիմոն՝ երեսփոխանին վրայ այսպէս զօրանալէն վերջը հետզհետէ արագութեամբ կը յառաջանար: Տորէն իւրաքանչիւր հարուածին քայլ մը կ'ընկրկէր, կը լսէր միշտ սպառնացող երկաթին ձախորդ շկահիւնը: Բարկութիւնը իջաւ: Մտածութիւն մը միայն զինք կը խռովէր, ան կը զգար ուժին նուագիլը: Վայրկեանէ վայրկեան իր դողդոջուն ձեռքը՝ կրնար իյնալ սոսկալի կուզին հարուածներուն տակ: Այտները գունատեցան, ան մերթ ընդ մերթ կիսաբաց բերնէն խուլ հառաչներ կ'արձակէր, և քայլ առ քայլ տեղիք կու տար այս դժոխային մարդուն առջևէն՝ որ շարունակ զինք կը բռնէր:

Վերջապէս նահանջը կը վերջանայ, տեղիք կուտայ փախուստի, փախուստ մը յանկարծական դէպ ի ետ՝ զինք ազատելու համար՝ դեռ աւելի սաստկացած հարուածներէն: Ո՛հ, եթէ կարենար անգամ մը ձեռք ձգել իր բնակարանին դուռը: Ազատելու քանի մը քայլ միայն կը պակսէր անոր: Սակայն որքան ան ետ կը նա-

հանջէր, այնքան աւելի Կուզը կատղած անոր վրայ կը յարձակէր։ Տորէն մտքէն Աստուծոյ աղօթքը մը մընջեց որպէս զի դուռը բաց գտնէր, ուր վերջապէս հասաւ։ Չեռք մը երկնցաւ կիսաբաց դռնէն և երեսփոխանին կռնակէն բռնելով՝ ուժգին ներս քաշեց զայն։ Ծանր դուռը ճռնչեց։ Երեսփոխանը ազատած էր։ Այն ատեն Կուզը դանակը պատեանը դնելով դարձաւ իրեններէն մէկուն, ըսաւ.

— Նաւրիին իմացո՛ւր, շուտով գայ։
Երիտասարդը վազելով աներեւութա-
ցաւ։

ԳԼՈՒԽ Զ.

Տորէն, առանց բան մ'ըսելու վիլէտին որ զինք ճիշդ ժամանակին ազատեց, և այլ ևս վախը փարատած ինքզինք ապահով տեսնելով, սկսաւ նախատանաց հեղեղ մը թափել Սիմոնին դէմ։ Վազելով մազլլեցեցաւ սանդուխն ի վեր ու նետեց զինք իր սենեկին մէջ։ Դրաւ սեղանին վրայ իր սուրը որ շատ տեղ ընդունած հարուածներուն հետքերը կը կրէր. մէջքէն գոյգ մը ատրճանակ հանեց և զետեղեց անոր քով։ Յետոյ գլխարկը անկիւն մը նետեց և ինկաւ աթոռի մը վրայ ճակտին քրտինքը չորցնելով։ Նոյն պահուն ամբոխը ահաւոր կերպով բազմանալով կը կանչուրուէր.

— Կանթեղին, մեռնի՛ բռնաւորը։

Տորէն ոտք ելաւ, վանդակին մէջ գոցուած վագրի պէս վեր վար կը քալէր մտիկ ընելով դուրսի գոռում գոչումը։

Յանկարծ ապակիներու շառաչ մը լըսուեցաւ։ Զօրեղ բազկէ մը նետուած մեծղի քար մը սուլելով պատուհանէն անցաւ։

Երեսփոխանը սարսափահար դէպ ի դուռը վազեց պոռաւով.

— Վիլէտ. Վիլէտ. գետին անցնիս, անասուն, ինչո՞ւ կը վախես:

Սենեկին մէջ նետուած ուրիշ քար մը քիչ մնաց պիտի հարուածէր խեղճ ծառան, որ սարսափէն բոլորովին գոյնը նետած՝ ներս եկաւ. Տորէն հրամայեց անոր շուտով փեղկերը գոցել:

Վիլէտ աւհամայ հնազանդեցաւ.

— Գնա՛, դուրս ելիր այլ ես. բայց նայէ որ բոլոր դռները ուժով գոցուած ըլլան:

Վիլէտ մեկնեցաւ:

Քիչ մը ժամանակ Տորէն մութի մէջ նստած մնաց. խռովութեան վերջանալուն կը սպասէր:

Ան, յանկարծ դուրսէն ուրախութեան երկայն աղաղակ մը լսեց: Հակառակ իր հետաքրքրութեանը չհամարձակեցաւ պատուհանը բանալ: Եւ յետոյ ոտքի ձայներ լսուեցան սանդուխին վրայ. վեր կու գային: Տորէն ձեռքն առաւ ատրճառակին մէկը մինչդեռ դուռը բացուելու վրայ էր, պոռաց բոլոր ուժովը.

— Եթէ քայլ մըն ալ ընես կը հարուածեմ:

— Ինչ ազնիւ, եռանդուն ընդունելութիւն բարեկամի մը համար, պատասխանեց շատ ծանօթ ձայն մը:

— Ա՛հ, դո՞ւն ես Նավբի... Դուտ ըրէ, շո՛ւտ զինուորները, զինուորներդ կանչէ... ամէնքն ալ...

— Է՛հ, ի՞նչ կայ, ապստամբութի՞ւն. համբերէ՛, փողոցը դատարկուելու վրայ է... Ինչո՞ւ բռնութեան ձեռք զարնել, և միանգամայն խոհեմութիւն չէ, վերջը ամբոխը կը կատղի:

— Ուրեմն մինչև որ այս ռամիկ բազմութիւնը քաշուի՝ ես հոս բանտուած պիտի մնամ:

— Ո՛չ երբեք. կարծեմ համոզելը աւելի օգտակար պիտի ըլլայ քան բռնութիւնը:

— Համոզել... Է՛հ, շա՛տ աղէկ... համոզէ նայիմ զանոնք: Արիութիւն կը մաղթեմ. բայց ես չեմ խառնուիր եթէ քարի հարուած մը խօսքերդ կտրէ:

Ամբոխը՝ որ քանի մը վայրկեան հանդարտած էր, երկայն աղաղակ մը բոցուց:

— Ինչո՞ւ կը պոռան այդ սատանաները, մոնչեց Տորէն:

Նավբի մօտեցաւ պատուհանին և կամացուկ մը փեղկը կէս բանալով՝ դուրսը նայեցաւ: Աչքին զարնող տեսարանը զինք վերջին աստիճանի յուզեց, բայց գրեթէ պաղարիւնութեան հրաշքով մը կըցաւ անտարբեր երևնալ: Դատապարտուածներու սայլը՝ որ կառափնատ պիտի երթար,

կեցած էր Տորէնի դրան առջև... Որչափ որ կարելի էր դատել անոնց գոռում գոչումէն, սրիկաները կը պահանջէին որ երեսփոխանը սայլին մէջ նետուի: Տորէնին գոյնը նետեց, շրթունքները դեղնեցան:

— Սայլին հետևող այդ քանի մը զինուորները չէն ուզեր ուրեմն զէնքերնին գործածել, ըսաւ ան:

Ատրիէն անոր ըսածը չլսեց: Իր ուշադրութիւնը կը գրաւէր միայն նանկամարդ աղջիկը՝ զոր դատապարտութենէն մէջ տեսած էր:

Հուսկ դառնալով Տորէնի.

— Քաղաքացի, կը լսե՞ս, ըսաւ, ամբողջը ցուցնելով:

— Այո՛, Նավրի, բայց խնդրեմ գնա՛ զինուորներդ շուտ բեր, եթէ զիս ազատես, վստահ եղիր վրաս, զիտեմ լաւ վարձատրել զքեզ:

— Ուզածէդ աւելին, թէ որ....

— Ըսէ՛, ի՞նչ կ'ուզես.... զօրավարութեան աստիճան:

— Մտիկ ըրէ՛, քաղաքացի: Այս ամբողջին գլուխն է սրիկայ մը կիյէ անունով, կուզ մը որ ռամկին վրայ ամենամեծ ազդեցութիւն ունի, անոր մէկ քանի խօսքը, և քու բռն մը ոսկիդ, կարող են շուտով

զանոնք ցրուել ինչպէս քամին տերևները: Հիմայ, կիյէն ինծի պարտը մ'ունի անոր ըրած քանի մը նպաստներու համար. մէկ խօսքով կրնամ հրաշք գործել:

— Ա՛հ, սիրելի Նավրի, գնա՛, վայրկեան մըն ալ մի՛ կորսնցընէր: Գնա՛, խօսէ կիյէին հետ:

— Համբերէ՛ վայրկեան մը, ուզածդ կ'ընեմ, բայց պայմանաւ մը:

— Կը շնորհեմ ի՞նչ որ ուզես. միայն թէ այս ամբողջը հեռացուր ասկից և եկուր:

— Չեմ կրնար սպասել, վայրկեանի մէջ կրնաս ընել ուզածս: Շնորհ կը խնդրեմ մէկու մը համար զոր սայլին մէջ կը տեսնեմ:

Տորէն զրիչը ձեռքն առաւ. զրպանէն հանեց արդէն իսկ պատրաստուած թուղթ մը՝ զոր նոյն առտու Ռընէին համար գրած էր, ստորագրեց ու յետոյ Ատրիէնի դառնալով.

— Անունը ի՞նչ է:

— Ռընէ տ'Օպէն:

Տորէն ապշած զրիչը մէկդի նետեց:

— Երբեք, պոռաց ան. ի՞նչ բանի համար:

— Վասն զի նշանածս է:

— Ստախօս, ի՞նչպէս կրնայ ըլլալ. շարաթ մ'առաջ կ'ըսէիր թէ զինք չես

ճանչնար: Դեռ երէկ՝ ինձ հետ կը խորհրդայնոր
անոր վրայ: Անպիտան, դժուար ելիր ասկից:

— Շատ լաւ, ուզածիդ պէս. ա՛րիւնդ
գլխուդ վրայ ըլլայ:

Ատրիէն ուսը ցնցելով ուղղուեցաւ դէպ
ի դուռը:

— Գիտցած ըլլաս, քաղաքացի, քսաւ
դառնալով, տուած մէկ նշանս կարող է զքեզ
ազատել և մէկ խօսքս՝ զքեզ կոխնցնել:
Եթէ վայրկեան մը մարմինդ տատանի
կախողանին վրայ, գիտցիր որ մի միակ
պատճառը՝ քու այս մերժումդ է:

Տորէն խածաւ շրթունքները, ձեռքը
ջղածգութեամբ սղմեց ատրճանակին կոթը:

— Իզո՛ւր, սիրելի Տորէն, ըսաւ Ա-
տրիէն՝ այս շարժումը տեսնելով. քու
բնականորէ վրայ յարձկելու նշանը ա-
տրճանակի հարուած մըն է. ուստի, եթէ
ուզես ձեռքովդ կու տաս այդ նշանը և...

Տորէն յանկարծ վեր ցատկեց.

— Ըսել է որ դաւաճան մըն ես դուն:

— Թերեւս... քեզի վերջնական կեր-
պով կ'իմացնեմ, որովհետեւ այս ամէնը
ես առաջուց գուշակեր էի, յանձնեցի
կիյէին ատրճանակի առաջին հարուածին
դուռը խորտակել. այնու հանդերձ նորէն
նոյնը պիտի կատարուի եթէ մէկ քարորդ
ժամէն ասկից դուրս չելլեմ:

Կատաղի մոնչիւն մը փախաւ Տորէնի
շրթունքներէն: Անիկայ երդուընցած էր որ
Նավըին ողջ պիտի չելլէր անկից: Խա-
րուած ըլլալը լաւ կը հասկնար:

— Ուրեմն կը դրկե՞ս զիս քաղաքա-
ցի, հարցուց Նավըի, աճապարելով գոր-
ծը շուտով լմնցնելու:

Տորէն չպատասխանեց: Ժողովրդեան
աղաղակը կը սաստկանար: Դուռը խոր-
տակուելու վրայ էր հարուածներու սաստ-
կութենէն: Վերջապէս երեսփոխանը պա-
տուհանին մօտենալով ակնարկ մը նետեց
դուռը:

Շնորհման թուղթը բոլորովին պա-
տրաստ կը կենար գրասեղանին վրայ, Ատ-
րիէն զայն առաւ:

— Սայլը ճամբան կը շարունակէ, ը-
սաւ Տորէն. շնորհը այլ ևս ի դուր է:
Ամբոխը կը ցրուի... Կրնամ այլ ևս
դուրս ելլել, Ռընէ տ'Օպէնի գլխին իյ-
նալը կ'ուզեմ տեսնել:

Ան սաստկութեամբ գոցուող դրան աղ-
մուկէն ետեւ դարձաւ:

Տորէն ուշ անդրադարձաւ իր շուրջը
անցած դարձածը: Վազեց որ բանալին
առնէ, ի զո՛ւր. սողնակը ճոնչեց կղպակին
մէջ: Այլ ևս իր սենեկին մէջ բանտուած էր:
Իսկնախասենեկին մէջ Նավըի յարձակեցաւ

սարսափած Վիլէտին վրայ, բռնադատեց զայն՝ գտնել կրցած կահ կարասիքը դի-
զել դրան մուտքին վրայ:

Երբ այս գործողութիւնը լմնացաւ, Նավ-
րի ծառան ուժով ուժով կապեց սեան
մը իր սուրին տոկովը. յետոյ առանց հոգ
ընելու իր զէնքին վրայ, երեք չորս ցատ-
կելով սանդուխներէն՝ ինք զինքը դուրս
նետեց: Կիյէն աներեւութացած էր: Ամ-
բոխը՝ զոր այլ ևս արգիւղ մը չկար
զրոհ տուաւ երեսփոխանին տունը վայրենի
գազաններու նման մոնչելով:

— Ո՛ւր է Կիյէն, հարցուց Ատրիէն
իր ձին բռնողին.

— Սայլին ետեէն՝ Հասարակապետու-
թեան հրապարակը մեկնեցաւ:

Ատրիէն ցատկեց թամբին վրայ և մինչ-
դեռ սրաթոխ կ'ընթանար, տեսաւ Կուզը
իր ձիուն վրայ որ դէպ իրեն կը վազէր:

— Ծնորհ՜ր յաջողցուցիր, Սիմոնը հե-
ռուէն պոռաց Նավրին տեսնելով:

— Այո՛, այո՛:

— Օ՛ն, շուտ ուրեմն.... յառաջ, գըլ-
խատումը սկսած է.... Թերեւս դեռ ժա-
մանակ ունենանք:

Սրբնթաց անցան Ազգային փողոցը:
Մարա փողոցին մէջ խիստ ամբոխը
կ'արգիլէր անոնց առաջ երթալը. և նոյն

իսկ վայրկեան մը զիւենք շրջապատուած
տեսան արիւնկալ խումբերէ և մանա-
ւանդ դժոխադէմ կիներէ որոնք կը սպառ-
նային: Յուզմունքը կը բզբաէր Ատրիէնի
սիրտը:

— Ատրճանակ մ'ունիս, պոռաց Կիյէն:

Ատրիէն բան չէր լսած, և արդէն իսկ
իր ձին քշած էր ամբոխի առաջին գծին
վրայ: Ան կ'անցնէր վիրաւորուածներու
ցաւազին ճիչերու և անէծքներու մէջէն:
Սիմոն անոր հետեւեցաւ զինք պաշտպանե-
լու համար:

Հասարակապետութեան հրապարակին
մէկ կողմէն իյնող կառափնատին ահաւոր
շաչիւնը լսուեցաւ:

Ատրիէն սարսափաց:

— Ա՛հ, թէ որ աս էր Ռընէին գլու-
խը.... Յառաջ Սիմոն.... յառաջ:

Ան կօշկին խթանը մխելով ձիու կող-
քին՝ գիմեց կառափնատին ոտքը:

— Ծնորհ մը. շնորհ մը:

Այս խօսքերու իբրեւ պատասխան, դար-
ձաւ դահիճը և սակառին մէջէն առնելով՝
դեռ դողդոջուն՝ կնոջ արիւնոտ գլուխ մը
ներկայացուց ոռնացող ամբոխին, որ հետ
զհետէ կը սեղմուէր կիւօթիկին չորս կող-
մը: Ատրիէնին աչքերը այս տխուր առար-
կային վրայ ինկան: Ան սարսափած դար-

ձուց երեսը և ձեռքերուն մէջ ծածկեց՝
իրըն թէ զարհուրելի ցնորք մը վռնտէր։
Թուղթը ձեռքէն սահեցաւ և շրթունքէն
յուսահատական աղաղակ մը ժայթկեց,
որ ընկղմեցաւ ժողովրդեան «կեցցէ՛ Հա-
սարակապետութիւն» գոռում գոչումին
մէջ։

Նավըրի կատաղութենէն յիմարած թո-
ղուց սանձը ձիուն որ կայծակի նման
զինք քշեց տարաւ ամբոխէն դուրս և այս
սարսափելի տեսարանէն հեռու։

ԳԼՈՒԽ Է.

Նավըրի բոլորովին խուլ իր շուրջը ան-
ցածներուն՝ սրարշաւ կը վազէ փողոցնե-
րու մէջէն։ Տորէնի բնակարանին առջևէն
կ'անցնի՝ առանց իսկ տեսնելու երեսփո-
խանին մարմինը, որ կը տատանէր ցայգա-
լապտերին վրայէն և սրիկաներու ամբոխը
որ այս զարշիկի մնացորդը կը շրջապա-
տէին։

Ան կ'ուզէր աւելի շուտ հեռանալ այս
դժոխքէն։ Պիահանորդ զինուորը զանիկայ
առանց գլխարկի և նշանազգեստը բացուած
տեսնելով, կ'ուզէր խափանել անոր ճամ-
բան։ Նավըրի ուղղեց ատրճանակը, մարդը
տեղիք տուաւ։ Ան քառատրոփ կ'ընթանար,
միշտ կը սուրար փոշիոտ ճամբայէն առանց
հոգ ընելու շնչասպառ ձիուն, առանց
մտածելու և գիտնալու թէ ո՛ւր կ'երթար։
Իրեն հետևող ձիաւորի մը դոփիւնը և
իրեն «կեցիր, կեցիր» պոռացող մարդու
մը ձայնը յուշքը տեղը բերին։ Ան ետև
դարձաւ՝ թամբին վրայէն նայեցաւ դէպ
ի ձայնին եկած կողմը առանց ընթացքը
նուազեցնելու։ Չին գետին ինկաւ։ Նավըրի

ճամբան արգիլող ցանկը անցաւ ձին ծաղկաւէտ մարգագետնի մը վրայ թողուց որ ուզածին պէս թափառի:

Հոն գրեթէ քառորդ ժամ մը նստած մնաց՝ շնչասպառ, գոնատ, աչքերը աւրինաւից: Ամէն բան կ'անիծէր, նախ ինք զինքը, Յեղափոխութիւնը, Սարսափն ու Տորէնը:

Քիչ հեռուէն լսուեցաւ ձիարշաւ հեծեալի մը դոփիւն ու դրնդիւնը: Նավը ի ոտք ելաւ:

— Կու գան. անշուշտ Կիւէն ու Պելլըվիլը պիտի ըլլան, կ'ուզեն ձեռքս կասեցնել: Աւաղ, շատ ուշ պիտի հասնիր: Ուրնէ՛, կու գամ զքեզ գտնելու:

Ան ձեռքը մէջքին տարաւ: Ի զո՛ւր. ատրճանակը պարապ էի: Եւ յիշելով որ զայն արձկած էր.

— Պէտք էի անասունին խնայել և շուտով ինքզինքս սպաննել: Սակայն, ինչ հոգ, կապար եղեր է, պողպատ եղեր է... Երկինք, ո՛ւր է սուրս:

Զայն երեսփոխանին տունը ձգած էր:

Զիաւորները կը մօտենային: Նավը ի ուզեց փախչիլ... ու վազելով ձիուն քով բռնեց երասանակը և երբ թամբին վրայ պիտի ցատկէր, շատ մօտէն ձայն մը զինք ստիպեց հետև ղառնալ: Երիտասարդը չէր

հաւատար աչքին ներկայացող իրականութեան... Զիաւորը՝ հետը միասին կին մը՝ մօտեցաւ անոր. Սիմոն և Ուրնէ՛. Ատրիէնի առջևն էին:

Նավը ի խօսիլ կ'ուզէր, բայց շրթունքները չկրցան խօսք մըն ալ արտաբերել:

Ուրնէ՛ աշխուժութեամբ գետին ցատկելով վազեց դէպ ի երիտասարդը:

— Ատրիէն, Ատրիէն, ես ազատեցայ:

Ատրիէն զայն չէր լսէր. սարսափը, յուզումը զինք ընկճած էր. անշնչացած գետին ինկաւ իր նշանածին ոտքերուն առջև:

Նուաղումը երկայն չտեսեց:

Քանի մը խօսքով Սիմոն եղածը անոր հասկցուց:

— Ես քեզի պողացի որ կենաս: Եթէ ինձ հնազանդէիր մեզի ալ այսչափ նեղութիւն պիտի չպատճառէիր: Ինչ և իցէ, աղէկ որ թուղթը գետին ձգեցիր, ապա թէ ոչ, առանց անոր ամէն բան ոչնչացած էր հիմայ:

Երկու շաբաթ վերջը երեքը միասին Գերմանիա կը գտնուէին պանդոկի մը մէջ. Ուրնէ՛ և Ատրիէն նստած էին սեղանի մ'առջև. Իրենց փոշիոտ զգեստներէն յայտնի կը տեսնուէր որ դեռ նոր հասած

էին: Անոնք երկուքն ալ կ'արտասուէին և կ'ուրախանային անցած վտանգները մտածելով:

— Սիմոնը ինչո՞ւ համար ա՛յսչափ կ'ուշանայ, ըսաւ Նավրի ոտք ելլելով:

— Հիմայ կու գայ, պատասխանեց Ռընէ. խեղճ ձիերը մեզմէ աւելի հանգըստեան պէտք ունէին, շատ դժուարին էր անոնց կատարած գործը. մեր ազատուած թիւնը Սիմոնէն ետքը անոնց կը պարտինք:

— Սիմոնը երբեք զմեզ պիտի չթողու, այնպէս որ եթէ պատառ մըն ալ հաց ունենանք, անոր ևս բաժին պիտի հանենք, աւելցուց Նավրի:

Նոյն պահուն կուզը ներս մտաւ, եզաւ կան ժպիտ մը անոր շրթունքին վրայ:

— Չեզի իմացնելիք շատ կարևոր լուրեր ունիմ, ըսաւ ան:

— Որմէ՞:

— Պելլըվիէն:

— Ի՞նչ կայ որ.... շուտ ըրէ՛. Միթէ զմեզ գտնելու եկած է....

— Յուսամ՝ որ ողջ առողջ է, աւելցուց Ռընէ, որ արդէն իսկ գիտէր թէ՛ իր ազատութեան երջանկութիւնը անոր կը պարտէր:

— Հոնոսը անցած է... Գերմանիա կը գտնուի, պատասխանեց Կիյէն:

— Ո՞ւր. ըսէ ուրեմն ի՞նչ որ գիտես.

— Ձեր առջևը կեցած է:

Այս խօսքիս վրայ՝ Կուզին հասակը ուղղուեցաւ, խոշոր ծրար մը ինկաւ գետին. ան քաշեց փրցուց գորշագոյն մօլորուքը, մեկդի նետեց կեղծամը:

Պելլըվիէն էր դա:

Երկու երիտասարդները անոր կը նայէին զարմանքէն համբացած: Պելլըվիէն ուսերը վեր վերցուց, և շնորհալի ժպիտ մը բացուեցաւ դէմքին վրայ:

— Ես, ըսաւ, այս կարևոր կերպարանափոխութիւնը հնարեցի գործերս յաջողցնելու համար ժողովրդեան հետ: Մեր փախստեան ատեն ալ ասիկայ անհրաժեշտ էր և ձեզ իմ գաղտնիքս չյայտնելու պատճառը՝ կը վախճայի որ յանկարծ ակամայ անխոհմտութիւն մը.... Բայց քանի որ ես ղեմակիս մէկը վերուցի, նաև կըրնամ միւսն ալ ձեզի բոլորովին պարզել: Պելլըվիէն չեմ ես այլ ևս....

— Դուն այլ ևս Պելլըվիէն չեմ, գոչեց Նավրի սաստիկ զարմացած: Ուրեմն դուն ո՞վ ես:

— Հարցու՛ր Ռընէին:

Նավրի աղջկան դառնալով տեսաւ որ գունատած էր ան:

— Հօրեղբայրս, հօրեղբայրս, պոռաց յանկարծ:

— Այո՛, ես եմ:

Այս ըսելով, ան բոլոր հասակովը կանգնեցաւ. մազերը ետև նետեց և աչքերը զորս կը կեղծէր մէկդի դարձնել, ճիշդ անոնց երեսը տնկեց:

— Ըսաւ. Ես այն մարդն եմ՝ որ այնքան դեռ խաղաց, քու հօրեղբայրդ Ֆրանսուա տ'Օպէն՝ Սալէօսիի դուքսը: Նայեցէք ինծի տղաքս, և դուն Ռընէ, ըսէ՛ յանուն քու հօրդ, միթէ իրեն դէմ ըրած բոլոր յանցանքներս չքաւեցի՞:

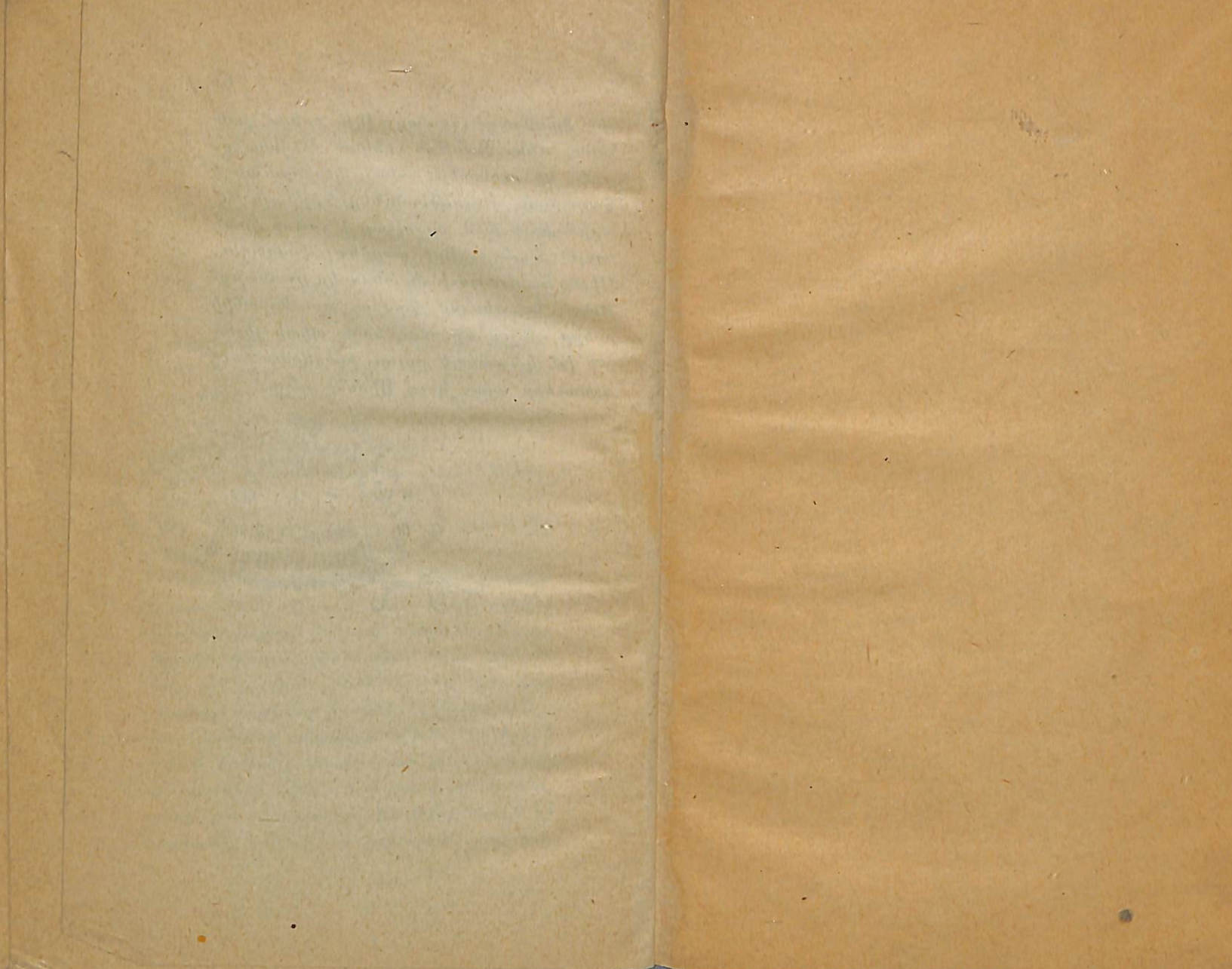
Ռընէ արտասուալից նետուեցաւ հօրեղբօրը բազուկներուն մէջ:

— Ես կը կարծէի որ դուք բանտի մէջ մեռած էք, ըսաւ օրիորդը:

— Այո՛ աղջիկս, բայց նորէն կեանքի վերադարձայ: Մինչև հիմայ, շատ տեսակ կեանք վարեցի և շատ անգամ մեռայ: Սիրելի Ռընէս, շնորհակալ եղիր Աստուծոյ՝ որ Նավրին ինծի խրկեց՝ քու դատապարտութիւնդ իմացնելու համար: Այլ ևս, մոռանք անցեալը: Հիմայ Զուլիցերի պիտի երթանք Քոսթանսա լճակին քովի կալուածիս: Հոն՝ հանդիսով կը կատարենք քու հարսանիքդ Ատրիէնի հետ և կը սպասենք՝ մինչև որ լաւագոյն օրեր ծա-

գին Ֆրանսայի համար: Այս օրերս շատ հեռու չեն: Տանթոն ինկած է, Ռոպէսֆիէր կը տատանի, ական մը փորուած է Հասարակապետութեան ներքև, միայն թէ՛ արիասիրտ անձ մը պէտք է՝ անոր կրակ տալու համար: Երբ դարձեալ խաղաղութիւնը հաստատուի՝ Ֆրանսա կը դառնանք: Բայց, ես տեսնեմ կամ ոչ այս երջանիկ օրերը, միշտ ուրախութեամբ պիտի յիշեմ թէ իմ կատարած բոլոր խաղերուս մէջ գլխաւորը եղաւ կուզ Սիմոնի դերը:

1677

2013